

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР  
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ  
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

# **ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ**

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

**2024-4/4**

**Вестник Хорезмской академии Маъмуна  
Издается с 2006 года**

**Хива-2024**

**Бош муҳаррир:**

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

**Бош муҳаррир ўринбосари:**

Ҳасанов Шодлик Бекпўлатович, к.ф.н., к.и.х.

**Таҳрир хайати:**

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.  
 Абдуллаева Муборак Махмудовна, б.ф.д., проф.  
 Абдуҳалимов Баҳром Абдурахимович, т.ф.д., проф.  
 Агзамова Гулчехра Азизовна, т.ф.д., проф.  
 Аимбетов Нағмет Каллиевич, и.ф.д., акад.  
 Аметов Якуб Идрисович, д.б.н., проф.  
 Бабаджанов Хушнуд, ф.ф.н., проф.  
 Бобожанова Сайёра Хушнудовна, б.ф.н., доц.  
 Бекчанов Даврон Жуманазарович, к.ф.д.  
 Буриев Хасан Чутбаевич, б.ф.д., проф.  
 Ганджаева Лола Атаназаровна, б.ф.д., к.и.х.  
 Давлетов Санжар Ражабович, тар.ф.д.  
 Дурдиева Гавҳар Салаевна, арх.ф.д.  
 Ибрагимов Бахтиёр Тўлаганович, к.ф.д., акад.  
 Иззатуллаев Зувайд, б.ф.д., проф.  
 Исмаилов Исҳақжон Отабаевич, ф.ф.н., доц.  
 Жуманиёзов Зоҳид Отабаевич, ф.ф.н., доц.  
 Жуманов Мурат Арепбаевич, д.б.н., проф.  
 Кадирова Шахноза Абдухалиловна, к.ф.д., проф.  
 Каландаров Назимхон Назирович, б.ф.ф.д., к.и.х.  
 Карабаев Икрамжан Тураевич, қ/х.ф.д., проф.  
 Каримов Улўзбек Темирбаевич, DSc  
 Курбанбаев Илҳом Жуманазарович, б.ф.д., проф.  
 Курбанова Саида Бекчановна, ф.ф.н., доц.  
 Қутлиев Учқун Отобоевич, ф-м.ф.д.  
 Ламерс Жон, қ/х.ф.д., проф.  
 Майкл С. Энжел, б.ф.д., проф.  
 Махмудов Рауфжон Баходирович, ф.ф.д., к.и.х.  
 Мирзаев Сирожиддин Зайниевич, ф-м.ф.д., проф.  
 Мирзаева Гулнара Саидарифовна, б.ф.д.

Пазиллов Абдуваеит, б.ф.д., проф.  
 Разақова Сурайё Раззоқовна, к.ф.ф.д., доц.  
 Раматов Бакмат Зарипович, қ/х.ф.н., доц.  
 Рахимов Раҳим Атажанович, т.ф.д., проф.  
 Рахимов Матназар Шомуротович, б.ф.д., проф.  
 Рахимова Гўзал Юлдашовна, ф.ф.ф.д., доц.  
 Рўзметов Бахтияр, и.ф.д., проф.  
 Рўзметов Дилишод Рўзимбоевич, г.ф.н., к.и.х.  
 Садуллаев Азимбой, ф-м.ф.д., акад.  
 Салаев Санъатбек Комилович, и.ф.д., проф.  
 Сапарбаева Гуландам Машиариповна, ф.ф.ф.д.  
 Сапаров Каландар Абдуллаевич, б.ф.д., проф.  
 Сафаров Алишер Каримджанович, б.ф.д., доц.  
 Сирожов Ойбек Очилович, с.ф.д., проф.  
 Собитов Ўлмасбой Тожаҳмедович, б.ф.ф.д., к.и.х.  
 Сотипов Гойипназар, қ/х.ф.д., проф.  
 Тожибаев Комилжон Шаробитдинович, б.ф.д., акад.  
 Холлиев Аскар Эргашевич, б.ф.д., проф.  
 Холматов Бахтиёр Рустамович, б.ф.д.  
 Чўпонов Отаназар Отожонович, ф.ф.д., доц.  
 Шакарбоев Эркин Бердикулович, б.ф.д., проф.  
 Эрматова Жамила Исмаиловна, ф.ф.н., доц.  
 Эшчанов Рузумбой Абдуллаевич, б.ф.д., проф.  
 Ўразбоев Ғайрат Ўразалиевич, ф-м.ф.д.  
 Ўрозбоев Абдулла Дурдиевич, ф.ф.д.  
 Ҳажиева Мақсуда Султоновна, фал.ф.д.  
 Ҳасанов Шодлик Бекпўлатович, к.ф.н., к.и.х.  
 Худайберганаева Дурдона Сидиқовна, ф.ф.д.  
 Худойберганаев Ойбек Икромович, PhD, к.и.х.

Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси: илмий журнал.-№4/4 (113), Хоразм Маъмун академияси, 2024 й. — 468 б. — Босма нашрнинг электрон варианты - <http://mamun.uz/uz/page/56>

ISSN 2091-573 X

Муассис: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси минтақавий бўлими — Хоразм Маъмун академияси

## МУНДАРИЖА ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<b>Abduvahabova M.A.</b> Ingliz folklor matnilarining semiotik xususiyatlari	6
<b>Achilova N.N.</b> Ajdarho timsolining jahon va o'zbek xalqlari adabiyotlaridagi muxtasar talqinlari	8
<b>Akramov I.I.</b> A Comparative analysis of Shakespeare's and Rumi's aphorisms on love	11
<b>Akramov B.Q., Abdullayeva A.U.</b> Fransuz tilida bozor va savdo jarayoni leksikasining ijtimoiy talqini	14
<b>Akramov B.Q., Zaripov J.A.</b> Fransuz tilida tijorat terminoleksikasining lingvomadaniy xususiyatlari	17
<b>Aliyeva S.A.</b> O'zbek geonimlarining etimologik xususiyatlari	20
<b>Almamatova Sh.T.</b> Abdulla Qahhor hikoyalarida sinonimlarning qo'llanilishi	22
<b>Ataboyev N.B., Ergashova K.I.</b> Inglizcha va o'zbekcha korpuslarda vaqt tushunchasi va ularning semantik tahlili	26
<b>Axmedova G.N.</b> "Yumor (hajv)" leksik birliklari va ularning semantik xususiyatlari	29
<b>Azimbayeva D.A.</b> Conversion in english-uzbek languages and its cognitive features as a linguistic way	32
<b>Bafoyeva N.A.</b> Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida mavjud antropoindikatorlarning tahlili	35
<b>Bahodirova F.B.</b> Diskurs, stilistika va pragmatika	38
<b>Bekniyozova F.O.</b> Olamning lisoniy manzarasini yaratishning o'ziga xos tamoyillari	41
<b>Bozorova O.Q.</b> O'zbek va ingliz tillaridagi frazeologizmlarda go'zallik konseptining qo'llanilishi	44
<b>Burxonov B.B.</b> Ingliz va o'zbek tillari kasbiy diskursining lingvokognitiv tadqiqi	46
<b>Choriyeva Z.B.</b> O'zbek va ingliz topishmoqlarining badiiy-kompozitsion xususiyatlari	49
<b>Djumakulova D.K., Xoshimxo'jayeva M.M.</b> Tarjimashunoslikda tarjima nazariyasi	52
<b>Djumaeva N.</b> History of investigating functional forms of the verb	54
<b>Djumaeva N., Abdurakhmanova M.</b> Religious picture of the world as an important component of linguistic picture of the world	56
<b>Djumaeva N., Akhmadova N.</b> Some characteristics of fairy-tale discourse	58
<b>Djumaeva N., Murodova M.</b> Diskurs lingvokulturologiyaning asosiy tadqiqot obyekti sifatida	61
<b>Djurayev M.K.</b> Kompyuter lingvistikasi imkoniyatlari va dasturiy texnologiyalar	63
<b>Egamberdiyeva Sh.M.</b> O'zbek va turk allalarida qushlar obrazi	68
<b>Ergashova S.E.</b> Eshqobil Shukur she'riyatida badiiy obraz takomili va badiiyati	70
<b>Eshonqulova F.O.</b> O'zbek va ingliz tilidagi maqollarning yosh va genderga oid xususiyatlari	72
<b>Eshkobilova F.U.</b> Ingliz va o'zbek bolalarining o'xshash yoki noo'xshash motivli hamda obrazli o'yinlari	75
<b>Gafurov B.Z.</b> Studying functional-semantic field of language as a linguistic phenomenon	79
<b>G'ulomova R.R.</b> Sociolinguistic analysis of curses of social groups of uzbek and english intellectuals	82
<b>Hamroyeva Sh.Sh.</b> The pragmatic aspects of translation	84
<b>Haydarov A.A., Alimova M.</b> Tovush talaffuzida ifodalangan konnotativ ma'nolar	87
<b>Haydarova D.I.</b> Nutqiy etiket va uning lisoniy tabiati	90
<b>Ikramova K.Sh.</b> Linguacultural peculiarities of the concept of 'woman' in Uzbek and English literature	93
<b>Imamova G.T.</b> "Boburnoma" asarida forcha o'zlashmalarning qo'llanilishi	96
<b>Inamova D.E., Ismatova M.A.</b> Compiling a parallel corpus for translation research	98
<b>Ishqobilova H.</b> Ingliz va o'zbek tillarida oila konseptining chog'ishtirma tahlili	101
<b>Ismanova O.U.</b> Terminlar unifikatsiyasi	104
<b>Istamova D.S.</b> Lexical, semantic-structural analysis of ecological terms in english and uzbek languages	106
<b>Jomardova D.Q.</b> Tibbiyot reklamalarida apellyativ leksikaning qo'llanilishi	108
<b>Jumaniyazov A., Yusubova Ch.</b> Nom ko'chishi yohud metonimiyalar haqida yana ayrim mulohazalar	111
<b>Karimov R.A., Hamroyeva G.</b> CLIC mualliflik korpusi tahlil metodlari	118
<b>Karimova Yu.A.</b> Lirik she'riyatda Bobur Mirzo siymosi	121
<b>Khasanov M.A.</b> Accent morphonological alternations in modern english	125
<b>Khayrullayeva N.N.</b> Semantic features of economic metaphors	128
<b>Khodjaeva S.S.</b> The problems of translating culture specific words	130
<b>Kobilova A.B.</b> Lingua-culture and the essence of the anthropocentric approach to language	133
<b>Komilova N.S.</b> Badiiy asarda diniy ohanglar talqini	137
<b>Kurbonova N.R., Ikromova N.I.</b> Ted Hyuz ijodi adabiy tanqidchilar nigohida	140
<b>Kurbonov Z.O.</b> Qo'shrabot tuman Mijgon va Tongit qishloqlari toponimikasi haqida ayrim fikr mulohazalar	144
<b>Latipova S.</b> Jo'ra Fozil hikoyalarida ijtimoiy muammolar talqini	147
<b>Mahmudova N., Radjabboeva T.</b> The types of transformations in german syntax	150
<b>Makhmudova S.A.</b> Cognitive aspects of meaning in the novels of James Aldridge	153
<b>Makhsudova X.U.</b> The theory of the origin of the concept of "fashion"	156
<b>Mamajonov M.Yu.</b> Psixolingvistik tadqiqotlar xususida	158
<b>Mamatqulova Z.R.</b> Rishton kulolchilik maktabi kasb-hunar leksikasining generatsiyasi va boyish manbalari	160
<b>Matenova A.K.</b> Ingliz lakunalarining aks etishi xolid xuseini asarlari asosida	162

<b>Matnazarova X.S.</b> Og'zaki diskurs tenorining U.Shekspir tragediyalarida berilishi	165
<b>Matquliyeva M.F.</b> "Oshiq G'arib va Shohsanam" dostonini turkiy xalqlar versiyasi bilan qiyosiy o'rganish	167
<b>Mahmudov R., Atajanov Sh., Ruzmatova D.A.</b> Turkiy qavmlarda shaxsga ism berish an'analari va motivlari	171
<b>Mo'ydinov J.O.</b> Principles of simultaneous interpretation: requirements for a simultaneous interpreter	174
<b>Muminova N.S.</b> Tilshunoslikda haqiqat konseptining kognitiv funksiyalari	177
<b>Muratova D.M.</b> Methods of automatic extraction of thesaurus relations on the basis of dictionary interpretations	180
<b>Mustafayeva S.U.</b> O'zbek va ingliz tillarida meronimiya va partonimiya munosabati	183
<b>Narziyeva S.D.</b> Samandar Vohidov aruziy she'rlarida didaktik ruh ifodasi	186
<b>Nizomova Sh.Sh.</b> Suv va olovga munosabatning o'zbek she'riyatidagi talqini	189
<b>Normurodova F.T.</b> Rang-tus leksikasining «ingliz-o'zbek-ingliz» tarjimai masalalari	192
<b>Norova R.F.</b> Ertaklar va ularning folklor bilan munosabatlari	195
<b>Norqulov F.A., Qurbonboyeva Sh.F.</b> Rasmiy ish yuritish uslubining funksiyalari	197
<b>Ochilova G.U.</b> Qarindoshlik otlari atamallari tadqiqi shakllanish tarixiga doir	200
<b>Ochilova O.</b> Janr tadriji, qahramon xarakteri takomillashuvining ifoda qirralari va badiiyligi	204
<b>Olimova D.Z.</b> Using speech compression techniques in simultaneous interpreting	206
<b>Omanboyeva A.D.</b> Badiiy adabiyotda zuhdiy qarashlar va zohid obrazining paydo bo'lishi	209
<b>Otaniyazova M.O.</b> Communicative features of speech	212
<b>Otaxonova H.A.</b> Paradigms of knowledge in modern linguistics	215
<b>Polvonova M.F.</b> Proverbs with a "currency" component in the phraseological systems of english and uzbek languages	217
<b>Po'latova O'.</b> A. Komissiv nutqiy aktlar turlari va ularning nutqda ifodalanishi	220
<b>Qayumova N.X.</b> Ommaviy axborot vositalarining tilshunoslik va mediatilshunoslik aspektlari: yangiliklar matni tahlili	223
<b>Qilichova Z.N.</b> The use of stylistic devices in john donne's metaphysical poetry	226
<b>Qodirova G.M.</b> Ayol jinsini ifodalovchi indikatorlar	229
<b>Qo'shmurodova D.I., Xomidova M.F.</b> Reklama matnida til birliklarining ahamiyati	231
<b>Qurbonova N.R., Babajanova Z.R.</b> Tog'ay Murodning "Ot kishnagan oqshom" asarida badiiy tasvirning fonostilistik xususiyatlari	235
<b>Rahimova B.B.</b> Mushohadaga chorlovchi asar	238
<b>Rajabov M.</b> Linguistic and pragmatic aspects of semantic derivation	242
<b>Rasulova A.M., Abdullayeva G.V.</b> Bolalar she'riyatining tadqiqiga doir	244
<b>Ro'zmetov H.Q., Mayliyeva G.B.</b> T.Drayzerning "Baxtiqaro Kerri" asari 3- bobida o'zbek va ingliz tillarida sifatning semantik-funksional xususiyatlari tahlili	247
<b>Sadikova D.N.</b> Den Braunning "Da Vinchi siri" asaridan "pentakl" ramzining intertekstual tahlili	251
<b>Safarova Z.T., Rahmonova S.U.</b> Lingvocultural aspects of similes in english and uzbek proverbs	255
<b>Saidnazarova S.K.</b> Zamonaviy medialingvistikada publisistik uslub: tahlil va tasnif	257
<b>Saidova R.M.</b> Adabiy ta'sir va taqlidgo'ylik masalalari	259
<b>Saidova M.U., Olimova Sh.</b> Badiiy diskursda qo'llab-quvvatlash kommunikativ strategiyalarining ifodalanishi	262
<b>Saidova M.U., Nadirxanova N.A.</b> O'g'zaki diskursda rad etishning kommunikativ strategiyasi xususida mulohazalar	264
<b>Sanoyeva G.R.</b> Ingliz tilida quvonchni ifodalovchi so'zlarning tahlili	267
<b>Sapayeva G.U.</b> Munis va Ogahiyarning tarixnavislik mahorati "firdavs ul-iqbol" asari misolida	270
<b>Saydamatov I.N.</b> The degree of study of phraseological units with somatic components in modern linguistics	275
<b>Sayfutdinova D.P.</b> "Tilak" nutqiy janrining mohiyati	277
<b>Shabanova S.Dj.</b> Tilshunoslikda sosiopragmatik masalalarining o'rganilishi	282
<b>Shomurodova S.G'.</b> O'zbek xalq ertaklarida tikuvchi obrazi	285
<b>Suvonova D.</b> Unveiling the multifaceted world of taste adjectives in the english language: exploring their linguistic significance and role in culinary discourse	288
<b>Teshaboyeva Z.Q., Borasulova D.D.</b> "Firdavs ul-iqbol" asarida "o'lmoq" leksik semantik maydoni va inglizcha tarjimalari tahlili	290
<b>Teshayeva D.O'.</b> The role of computational linguistics in conducting statistical research	294
<b>Tillaboyeva G.S.</b> Ayollar kiyimi va modasi lug'atini rus, ingliz va tojik tillarida o'rganishning nazariy asoslari	297
<b>Toshboyeva M.E.</b> Pragmatic aspects in the passive constructions in uzbek and english languages	300
<b>Turakulova D.M.</b> Kognitiv konsept tahlili va uning tuzilish tavsifi	302
<b>Turobova G.</b> Tilshunoslikda sinonim so'zlar lug'atlarining umumiy tuzilishi	305
<b>Tursunov E.U.</b> Xorijiy qodiriyshunoslar va tarjimonlar ijodini o'rganish	308
<b>Tursunova M.</b> Joan Rouling fantastik dunyosida realistik elementlar tasviri	310

<b>Tursunov M.M., Ahmedov J.G.</b> Ingliz va o'zbek lingvomadaniyatida "suv" obrazini ifoda etuvchi leksik birlik, ibora va maqollar tahlili	313
<b>Tursunova G.N.</b> Unraveling the cognitive lexicon: a linguistic analysis of phraseologisms with "think"	316
<b>Umaraliyeva N.Q.</b> Rauf Parfi lirikasida shakliy izlanishlar – uchliklarning mazmuniy xususiyatlari	319
<b>Umaraliyeva M.N.</b> Semantic and linguocultural features of some english and uzbek proverbs about friendship	322
<b>Usmonova D.</b> Great influence of Alisher Navoi's poems on the world science	324
<b>Usmanov A.</b> O'zbek tilida termin yasovchi affikslarning o'rni va vazifasi	326
<b>Usmonov Yo.M.</b> Conflicts between analytic and synthetic forms in agglutinative languages	329
<b>Valieva N.Z.</b> The role of phraseological units in expressing emotions and attitudes	332
<b>Xakimova X.R., Hakimov F.B.</b> Aleksandr Romanovich Belyaev asarlari haqida	335
<b>Xallieva G.I., Adambayeva N.K.</b> Xorijdagi noyob ma'naviy merosimiz	340
<b>Xonqulova N.R.</b> Uzbek parallel corpus for machine translation	342
<b>Yakubova M.S.</b> Ertak janrida mifologik obrazlar talqini	345
<b>Yakubov F.J.</b> Diskurs turlari va siyosiy diskurs haqida	348
<b>Yokubbayeva U.A.</b> "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" asarida qo'llangan paremiologik birliklarning lingvokulturologik xususiyatlari	352
<b>Yuldashev M.M.</b> Akt sohasidagi o'zlashma terminlar xususiyatlari	355
<b>Yuldosheva N.A.</b> The impact of fairy tales on language learning	358
<b>Zuxriddinova M.S.</b> Disfemiya va unga yondosh tushunchalar	360
<b>Аблаева Н.К.</b> Перевод лексики как одна из актуальных проблем художественного перевода	363
<b>Алимарданова Ш.А.</b> Репрезентация языковой дифференциации в толковых словарях современного русского языка	367
<b>Алимова Ш.Я.</b> «Порахўрлик» концептининг инглиз ва ўзбек лингвомаданиятидаги семантик талқини	370
<b>Алимухаммедова Х.</b> Инглиз тилидаги инсон хулк-атворини ифодаловчи тил воситалари	377
<b>Аминова Г.Р.</b> Форма обращения в социокультурном контексте	379
<b>Бадикова О.</b> Равишнинг маъно турлари таснифи муаммолари	382
<b>Базарбаева А.</b> Когнитивные аспекты цветономинирующей лексики	386
<b>Бурханова Г.</b> Основные аспекты изучения новообразований в современной лингвистике	388
<b>Велиева С.Р.</b> Историко-лингвистическое исследование русской топонимической системы Средней Азии: Отражение культурных взаимодействий	392
<b>Джалилова З.Б., Юлдашова Н.О.</b> Использование реалий в художественной литературе как языковой единицы, выражающей национальный колорит	396
<b>Каримова Ш.А.</b> Хамсанавислик тадрижий тараққиётида "Мажмаъ ул-ахбор" достони	399
<b>Киличева Ф.Б.</b> Анализ слов, выражающих радость в русском языкознании	402
<b>Кодирова З.Р.</b> Направления и школы терминоведения	405
<b>Махмудов Р., Абдушарипова Д.</b> Ўзлашма сўзларда деривация ва маъно тараққиёти ҳосилалари	407
<b>Мадаминова Н.Р.</b> История становления гендерной лингвистики	411
<b>Мусаева Г.К.</b> Понимание терминологии гидромелиорации: комплексный обзор	414
<b>Нормуротова М.</b> Анализ проблем передачи второго языка	417
<b>Отажанова М.О.</b> Жадид адабиётида Амир Темур образи	419
<b>Рахимов Ж.И.</b> К вопросу обогащения словарного состава русского и узбекского языков	424
<b>Ткаченко А.В.</b> Изображение личности Алишера Навои в романе Айбека «Навои» и в повести Л.Г. Бать «Сад жизни»	427
<b>Толипова Д.Г., Tuul Namdag</b> Историко-этимологический и семантический анализ лакунарных единиц, семантической группы «семья» в узбекском и русском языках	430
<b>Турсунов И.Н., Турсунова А.М.</b> Роль духовных ценностей в нравственном воспитании молодёжи	433
<b>Убайдуллаева М.Б.</b> Семантические и стилистические аспекты производного слова	437
<b>Усмонова О.С.</b> Ўзбек ва қирғиз таом номларининг социолингвистик хусусиятлари	439
<b>Хакимова Х.Р.</b> К проблеме языковой репрезентации концептов «добро» и «зло»	442
<b>Хамроев У.С.</b> Классификационные особенности дипломатической терминологической лексики английского языка	445
<b>Ходжаева Г.Б.</b> Айрим янги молия ва иқтисод соҳасига доир ўзлашмалар	448
<b>Холикова Н.Д.</b> Ўзбек мумтоз адабиётида хотин-қизлар образининг бадий тадрижи	451
<b>Цой А.П.</b> Аксиологические механизмы использования стилей вежливости в корейском языке	454
<b>Шодиқонов С.</b> Основные категории английского военного словаря: на основе военных терминов	459
<b>Юлдашева Д.Б.</b> Стилистические особенности договорной и деловой переписки в экономике	461
<b>Қодирова Г.С.</b> «Зевархон» достонининг лингвостатистик қурилиши	464

## XORIJDAGI NOYOB MA'NAVIY MEROSIMIZ

G.I.Xallieva, prof., f.f.d., O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Toshkent

N.K.Adambayeva, v.b.dots., PhD, TTA Urganch filiali, Urganch

**Annotasiya.** Mustaqillikka erishganimizdan so'ng yurtimiz ilm-fani, madaniyati va san'atiga qiziqish jahon miqyosida kuchayib bormoqda. Xususan, yildan yilga xorijiy mamlakatlarda o'zbek adabiyoti durdonalari yuasidan adabiyotshunos tadqiqotchilar tomonidan salmoqli ishlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Ayniqsa, adabiy-tarixiy manbalarni o'rganish asosida qadim qo'lyozmalarimiz xazinalarini boyitish, xorijiy davlatlarning qo'lyozma fondlarida saqlanayotgan, balki fanga noma'lum bo'lgan madaniy merosimiz namunalaridan iborat kataloglar tuzish, jumladan Alisher Navoiyning horijda saqlanayotgan qo'lyozma manbalarini har tomonlama chuqur o'rganish, shoirning jahon ilm-fani va sivilizatsiyasi rivojiga qo'shgan beqiyos hissasini targ'ib etish kabi dolzarb vazifalar turibdi.

**Kalit so'zlar:** Alisher Navoiy, Yevropa kutubxonalari, Berlin, Myunxen, Drezden, Leypsig, Parij, Vilgelm Perch, U.Satimov, M.Tojixo'jaev, yevrotursologisa.uz, platform.

**Аннотация.** После обретения независимости во всем мире растет интерес к науке, культуре и искусству нашей страны. В частности, из года в год в зарубежных странах проводятся значительные работы литературоведов на основе шедевров узбекской литературы.

Пополнение сокровищ наших древних рукописей на основе изучения литературных и исторических источников, составление каталогов образцов нашего культурного наследия, хранящихся в рукописных фондах зарубежных стран, но неизвестных науке, в том числе рукописных источников Алишера Навои, хранящихся за рубежом. актуальными задачами являются углубленное изучение, пропаганда несравненного вклада поэта в развитие мировой науки и цивилизации.

**Ключевые слова:** Алишер Навои, европейские библиотеки, Берлин, Мюнхен, Дрезден, Лейпциг, Париж, Вильгельм Перч, У.Сатимов, М. Тожиходжаев, evroturcologica.uz, платформа

**Abstract.** After gaining independence, interest in the science, culture and art of our country has been growing throughout the world. In particular, from year to year significant works by literary scholars are carried out in foreign countries based on the masterpieces of Uzbek literature.

Replenishing the treasures of our ancient manuscripts based on the study of literary and historical sources, compiling catalogs of samples of our cultural heritage stored in manuscript funds of foreign countries, but unknown to science, including Alisher Navoi's handwritten sources stored abroad. The urgent tasks are in-depth study and promotion of the poet's incomparable contribution to the development of world science and civilization.

**Keywords:** Alisher Navoi, European libraries, Berlin, Munich, Dresden, Leipzig, Paris, Wilhelm Perch, U.Satimov, M.Tozhikhodzhaev, evroturcologica.uz, platform.

Jahon xalqlarining ma'naviy-madaniy yo'nalishda hamjihatlikka intilishi, bir-birlarining adabiyoti va san'atini o'rganishga qiziqishi allaqachon tabiiy jarayonga aylangan. Sharqning ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'rifiy hayotini etarli darajada bilish ehtiyoji, sharqshunoslik ilmi taraqqiyotidagi asosiy omillardan biri bo'lgan. Keyingi yillarda ilmiy-adabiy tafakkur kundan-kunga yangilanmoqda, o'zbek tili va adabiyotining xalqimiz, jamiyatimizning ma'naviy rivojida, zamonaviy ilm-fan taraqqiyotida tutgan o'rni va roli bilan bog'liq dolzarb mavzularda muhim ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda.

Germaniyada Alisher Navoiy asarlari 88 ta nusxada, Fransiyada 42 ta, Finlyandiyada 27 ta Chexiyada 11 ta, Shveysariya 13 ta, Estoniyada 8 ta, Rossiyada 94 nusxada saqlanadi. (Bu mening ko'rganlarim, aslida bu mamlakatlarning boshqa shaharlari kutubxonalarida yana bo'lishi mumkin) Bular ichida Navoiy asarlari eng ko'p saqlanadigan fondlar Germaniya, Fransiya, Rossiya fondlari hisoblanadi.



Ilmiy manbalarga nazar solsak, Yevropada birinchi bo'lib Navoiy asarlarini o'rgangan olimlar fransuz olimlari ekanini ko'ramiz. Dunyoga mashhur Parij milliy kutubxonasida Navoiy asarlarining 42 ta qo'lyozma nusxasi saqlanadi. Turkiy qo'lyozmalarining 2 jildidan iborat tavsifini fransuz olimi Edgar Bloshe yaratgan (1932-33) bo'lib, bu katalogda Navoiyning 35 ta qo'lyozma asari nusxalariga tavsif berilgan. Fransiya ilmiy safarimiz davomida (2022 yil, mart) bu katalogni va Navoiy asarlarini o'rgangan olimlarning ilmiy ishlarini ko'rishga muvaffaq bo'ldik.

Germaniyaning Berlin, Myunxen, Drezden, Leypsig kabi shaharlaridagi yirik kutubxonalarda nazmiy va nasriy durdonalarimiz ko'z qorachig'idek asrab kelinayotganini o'z ko'zim bilan ko'rib, guvohi bo'ldim. Ilmiy safarim davomida mazkur qo'lyozma asarlar asosidagi nemis sharqshunoslarining faktik ma'lumotlarga boy bo'lgan ilmiy izlanishlari bilan ham tanishib, ularning turkiy xalqlar madaniyati tarixida muhim ahamiyatga ega ekanligiga amin bo'ldim.

Ma'lumki, adabiyotshunoslarimizdan U.Satimov, R.Abdullaeva, M.Tojixojayev, Z.Sodiqov, A.Abdullajanov, X.Raximov kabi taniqli olimlarimiz nemis adabiyotida madaniyatimiz va tariximizga qiziqish tarixini, jumladan, Navoiy asarlarining Germaniyada o'rganilishi masalasini o'z ilmiy ishlarida imkon qadar yoritishgan. Xususan, U.Satimov Navoiy asarlarining g'arbiy Yevropada o'rganilishiga bag'ishlangan doktorlik ishida (1996) Yozef fon Xammer Purgstall (1774-1856), Teodor Benfey (1809-1881) kabi, M.Tojixojayev "O'zbek mumtoz adabiyoti namunalari Martin Xartmann tarjimai va talqinida" mavzusidagi tadqiqotida (2021) Martin Xartman (1851-1918) kabi nemis olimlarining jahon navoiyshunosligi rivojiga qo'shgan hissasi borasida muhim ilmiy nazariy fikrlarini bayon qilishgan. O'zbek nemis adabiy aloqalariga o'zining munosib hissasini qo'shib kelayotgan professor X.Raximov Alisher Navoiyning 580 yilligi arafasida shoirning g'azallarini nemis tiliga tarjima qilib nashr ettirishga, bugungi olmon ziyolisini Navoiy she'riyatidan bahramand qilishga muvaffaq bo'ldi. Yutuqlarimiz ko'p albatta, ular bilan faxrlansa arziydi.

Germaniya kutubxonalarida Alisher Navoiyning "Xamsa", "Lison ut tayr", "Majolis un nafois", "Xamsat ul mutahayyirin", "Mahbub ul qulub", "Tarixi mulki ajam" kabi asarlari, devonlari mavjud bo'lib, turli davrlarda ko'chirilgan qo'lyozma nusxalar sanaladi. Qo'lyozma asarlar orasida "Mahbub ul qulub" asarining 1238 hijriy yilda ko'chirilgan noyob nusxasi ham mavjud. Germaniyada Navoiy asarlariga qiziqish qachondan va nima maqsadda boshlangan? Kimlar birinchilardan bo'lib shoirning qo'lyozmalariga tavsif berishgan? Shoir asarlaridan qaysilari nemis tiliga tarjima qilingan? Albatta, bu savollar barchani qiziqtirishi tabiiy.

Germaniyada Alisher Navoiy asarlariga jiddiy qiziqish Berlin, Myunxen va Leypsig universitetlarida turkologiya bo'limlarining (XIX-XX asr) ochilishi bilan bog'liq. Turkologiya rivojida Navoiy asarlarini o'rganish muhim ekanini anglagan K.Brokkelman, M.Xartman, A.Kayzer, G.Flyugel, T.Benfey, X.Vamberi, D. Shuls, M.Gets, T.Mensel, X.Ritter, A.Kurella kabi olimlar, aynan diqqat e'tiborni shu jihatga qaratib, imkon qadar Germaniya fondlarida yig'ilgan shoir asarlarini o'rganishga harakat qilganlar. Shoir qo'lyozmalariga birinchilardan bo'lib tavsif bergan olimlar Vilgelm Perch (1889) va Martin Xartman (1900) sanaladi. Ular turkiy qo'lyozmalar tavsifiga oid ilmiy asarlarida Navoiyning Berlin va Gota shaharlari kutubxonalarida saqlanayotgan qo'lyozmalar haqida batafsil ma'lumot berishgan.

Vilgelm Perch butun ilmiy faoliyati davomida nafaqat turkiy qo'lyozmalar, balki arabiy, forsiy va boshqa sharq qo'lyozmalari tavsifiga bag'ishlangan 8 jild asar yaratgan bo'lib, ularning asl nusxalari hozirda Gota shahri kutubxonasida saqlanadi. Germaniya fan tarixida bu qadar iqtidorli sharqshunos va ko'p katalog yaratgan boshqa olim bo'lmagan. Bundan tashqari boshqa kataloglarni kuzatish asosida Navoiy qo'lyozmalari tavsifi Jorg Kraember (1956), Barbara Flemming (1968), Manfred Gotz (1979), Xanna Soxvayde (1974) kabi olimlar yaratgan ilmiy asarlarda ham aks ettirilgani ma'lum bo'ldi. Adabiyotshunos olim M.Tojixojayevning ta'kidlashicha, Navoiy asarlaridan dastlabki ilmiy izohli tarjimalar G.Vamberi (1867) va M. Xartman (1902) tomonidan amalga oshirilgan. Har ikkala olim "Chig'atoy tili" darsligini yaratib, misol tariqasida Navoiy she'rlaridan izohlari bilan parchalar keltirishgan. [3, 6.274.]

Sharqshunos olim V.V.Bartold «Mir Alisher va siyosiy hayot» nomli monografiyasida Navoiyning tarixiy biografiyasini qo'lyozma manbalar asosida yoritib bergan. Olim monografiyada Alisher Navoiyning hayot yo'lini, ijodiy faoliyatini bor holicha, real ko'rsatishni maqsad qiladi.

Chunki shoir biografiyasi yoritilgan ko'p manbalarda Navoiy dunyodan uzilgan, darveshsifat, faqat she'ru shoirlik shaydosi qilib ko'rsatilgan. V.V.Bartold o'zigacha yozilgan tadqiqotlardagi kamchiliklarni yoritir ekan, aniq manba va tarixiy dalillarga suyanmay fikr aytish ilmiy etikaga to'g'ri kelmasligini uqtiradi. [ 1, 6.100-165]

E.E.Bertels (1881–1957) Alisher Navoiy ijodiy merosini yuksak tekstologik tayyorgarlik asosida jiddiy o'rgangan sharqshunoslardan biridir. Umumiy estetik asosga ega bo'lgan turli xalq adabiyotlarining qiyosiy tahlili olimga turkiy adabiyotning o'ziga xosligini aniqlashga yordam berdi. Olim o'zigacha bo'lgan Yevropa olimlarining, jumladan, fransuz olimi Fransua Belen va nemis olimi Yozef fon Xammer Purgstallning "Navoiy fors adabiyotining taqlidchisi" degan qarashlarini davr sharqshunoslarining eng katta «metodologik xatosi», asar mohiyatini anglamaslik deb bildi, o'z izlanishlari bilan bu qarashni rad qildi va Navoiy asarlarining originalligini isbotlab berdi. Olim tahlil jarayonida asarlarning asosan fabulasiga e'tibor qilish, qisqa tavsif bilan chegaralanish "turkiy adabiyot to'la qimmatga ega emas, forsiy adabiyotning takrori" degan noto'g'ri xulosaga olib kelganini ma'lum qiladi.

Alisher Navoiy turkiy xalqlarning g'urur va iftixori, butun dunyo xalqlarining intellektual boyligidir. Buyuk mutafakkirimizning ijod olamiga sayohat va ijobiy natija chinakam saodat va san'atdir. Ustozimiz Ibrohim Haqqul to'g'ri ta'kidlaganidek, navoiyshunoslik ma'no miqyosi nihoyatda keng va ulkan soha. Uni har tomonlama bilish yoki fikran qamrab olish ancha qiyin yumush. Navoiyning ulug'likda beqiyos, qudratli, yaratuvchan shaxsiyatini keng o'rganib, daho shoir asarlarida tasvirlangan ma'no va haqiqatlarni Navoiyga go'yoki hisob berayotganday tahlil va talqin qilish burch hamda qalb zaruriyatiga aylantirilsa, yechimi topilmaydigan muammo qolmaydi.

Yevropada navoiyshunoslik bugungi kunda ham jadal suratlar bilan davom etmoqda. Shoirning asarlari tarjima qilinmoqda, tavallud kunlarida halqaro anjumanlar, uchrashuvlar tashkil qilinmoqda. Demak, Yevropa navoiyshunosligi jahon adabiyotshunosligining muhim tarkibiy qismi bo'lib, bu sohani ko'p yangi ma'lumot, tahlil va talqin bilan boyitgan va boyitmoqda. E.E.Bertels ta'kidlaganidek, Navoiy ijodi muzeydagi eksponat yoki tarixning bir bo'lagi emas, u barhayot va yashashda yana davom etadi.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Бартольд В.В. Мир Али Шир и политическая жизнь // Сб. Мир Али Шир. –Л.:1928. –С.100–165.
2. Никитский М. Эмир Низам–Эд–Динь–Али Ширь. Государственном и литературном его значении. Санкт–Петербург. 1856.
3. Тожихўжаев М. Из истории переводов произведений Алишера Навоий на европейские языки. //Вестник ЧПУ, 2012, №2. - С.274.
4. Quatrimere M. Chrestomathie en turc oriental. Paris. 1841.
5. Adambayeva N.K. Ma'orifun Nasab qo'lyozmasini tabdil qilishda o'ziga xos qiyinchiliklar. Innovation: The journal of social science and researches. Vol.1, Issue 6, 2023.
6. Xalliyeva G.I., Adambayeva N.K. Bobojon Sanoiyning Berlin davlat kutubxonasida yagona nusxada saqlanayotgan "Maorifun nasab" qo'lyozmasi xususida. International scientific-methodological electronic journal "Foreign Languages in Uzbekistan", 2023, No 1 (48), 133-141

UDC 81.276.6

#### UZBEK PARALLEL CORPUS FOR MACHINE TRANSLATION

*N.R.Xonqulova, teacher, Uzbekistan state university of world languages, Tashkent*

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada mashina tarjimasi uchun o'zbek tilining parallel korpusini yaratish va baholash ko'rsatilgan. Korpus turli manbalardan to'plangan o'zbek va ingliz tillarida izchil matnli ma'lumotlardan iborat. Maqolada kompilyatsiya jarayoni, moslashtirish uchun ishlatiladigan asboblari va ishning umumiy sifati haqida batafsil ma'lumot berilgan. Korpusdan foydalangan holda mashinali tarjima tizimlarini baholash istiqbolli natijalarni ko'rsatib, uning o'zbek mashina tarjimasi sohasidagi keyingi tadqiqotlar uchun foydali ekanligini ko'rsatadi.

**Kalit so'zlar:** O'zbek tili, parallel korpus, mashina tarjimasi, tahrirlash vositalari, sifatni baholash, ramka, kontekst, joylashuv, ilmiy, jurnalistik matnlar, elektron lug'atlar.

**Аннотация.** В данной статье представлено создание и оценка параллельного корпуса узбекского языка для целей машинного перевода. Корпус состоит из согласованных